

**Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Международна научна конференция
на Факултета по славянски филологии – 2017
„Надмощие и приспособяване“**

**КИТАЙСКАТА ЛИТЕРАТУРА НА КОРЕНОТЪРСАЧЕСТВОТО
И ИДЕНТИФИКАЦИЯТА С МИНАЛОТО**

**Христина Теодосиева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“**

**THE CHINESE ROOT-SEEKING LITERATURE
AND IDENTIFICATION WITH THE PAST**

**Hristina Teodosieva
University of Sofia St. Kliment Ohridski**

Abstract. The Chinese root-seeking literature sets a possible model of literary identification with in the work of fiction. Identification is the uniformisation of a fictional character with an exterior to the character object – a social role, an ideology or a person. In the case of root-seeking literature, identification could be outlined in the interaction between the authors and the national past. The root-seeking, which sets a way towards a nation's own uniqueness, seemed to be a possible escape from the depersonalizing socialist realism and the dogmatic moods of thinking after The Cultural Revolution for Chinese literature. The main purpose of the following article is to show how the literature in search for roots is related with the collective national unconscious (in terms of K. G. Jung). Literature works as well as the manifesto of this movement are recognized as a representation of a specific kind of identification with the past.

Key words: Identification, Root-seeking, Chinese literature, Nation, Past

Глобалистката асимилация на културите, която придобива все по-големи мащаби, не подминава Китай. Тя е една от опасностите, които съвременността поставя. Именно като алтернатива на унифицирането на отделните национални литератури се появява тенденцията за коренотърсачество. Идеята не е специфично китайска, а тъкмо напротив – видима е в редица други държави, като може би най-ярко изявена е в латиноамериканския магически реализъм. В същото време подобен подход отваря врата към търсене на автентичното, уникалното и различното за всяка отделна култура. В китайска среда това направление си проправя път в началото на осемдесетте години на XX в. То е една от най-значимите тенденции в следмаоистката епоха.

Коренотърсачеството може да бъде разглеждано като вид идентификация с миналото. Търсейки основите на националните разбирания, потребности и специфика, авторите от това направление правят паралел между настояще и минало, между корени и клони. Избраният подход е осъзнат и теоретизиран от съответните творци и следователно тяхната активност няма да бъде разглеждана като идентификация, тъй като една от основните характеристики на процеса „идентификация“ е неговата неосъзнатост според дефиницията¹, която Карл Густав Юнг дава. Затова отъждествяването ще бъде търсено на друго ниво – между настоящите проявления на китайската култура и литература и тяхното минало.

Избраният подход за разглеждане на коренотърсачеството в настоящия труд е през психоаналитичните тези на Карл Густав Юнг. Има две основни причини този възглед да бъде приложен. На първо място, интересът на Юнг към Изтока и в частност Китай е силно изразен. Познанията му върху спецификите на този вид светоглед дават големи възможности за анализирането на проблеми, свързани с китайската менталност, като се съчетава използването на западните методи на психоанализата. От друга страна, влиянието на Юнг при формирането на китайското коренотърсачество също трябва да бъде отбелязано. Идеите за колективното несъзнавано и архетиповете въздействат на китайските автори и отварят пред тях вратата към един различен тип писане.

Понятието „идентификация“

Понятието „идентификация“ ще бъде използвано в смисъла на отъждествяване на личността спрямо външноположени спрямо нея фактори. Юнг приема, че това е „психологически процес, в който личността е частично или изцяло дисимилирана от самата себе си. Идентификацията е отчуждаване на субекта от самия себе си в полза на един обект, в който субектът е до известна степен замаскиран.“ (Юнг 1993b: 93).

Отъждествяването с миналото е най-близко до идентифицирането с колектив. Според определението на Юнг във втория случай индивидът „ще се опита да предяви изискванията на своето несъзнавано пред другите, защото идентифицирането с колективната психика винаги довежда до едно чувство за универсална валидност – „богоподобност“ (Юнг 1993a: 146). Това определение може да се приложи и когато процесът е насочен към миналото. Именно такъв ефект на приобщаване бива постигнат. В същото време, същественото противопоставяне между двата вида отъждествяване е, че за разлика от отнасянето към колектив, идентификацията с историческите корени утвърждава индивидуалността. Това, разбира се, не е различността на личността, а нацио-

¹ „Идентификацията се различава от имитацията по това, че идентификацията е неосъзната имитация, докато имитацията е осъзнато подражание“ (Юнг 1993b: 93)

налната различност. Но в същото време мястото на индивида също се издига в един по-специфичен статут. Открояването на националната автентичност му дава възможност да търси и своята собствена уникалност.

Психологически основания

Психологическите основания за възникването на такъв тип направление могат да бъдат търсени в различни теории, но представата, която Карл Густав Юнг дава, изглежда най-близка до самите текстове на авторите от това направление – както до художествените, така и до манифестните. Нещо повече, самата китайска действителност в това време е силно повлияна от западни автори на психоаналитични трудове най-вече в две посоки – тълкуване на сънищата според Фройд и архетипалната критика на Юнг. Някои от идеите им са съзнателно привнесени в художествената литература.

При изследването на идентификацията в рамките на художествена творба, като се поставя фокус върху отношенията между фикционалните персонажи, директното прилагане на психоаналитичните теории е невъзможно без редица допълнителни уговорки за природата на литературните светове. Настоящият текст обаче се концентрира върху първия манифест на китайското направление – „Корените на литературата“ на Хан Шаогун, както и върху теоретичните предпоставки за появата му. Тук работата е съсредоточена не толкова в рамките на самите произведения, колкото около явлението по отношение на съвременния човек. Централният въпрос е – какво поражда желанието за отъждествяване с миналото? При така формулираната задача значително по-лесно се оказва прякото свързване с психоанализата, тъй като въпросът за връзката между литература и действителност остава извън предмета на изследването. В същото време отново се налага да бъдат направени някои уточнения. Сведенията за намеренията и нагласите на Хан Шаогун са изведени предимно от негов текст. Макар и не художествен, манифестът е наситен с множество метафори, алегии и символи. Тяхното присъствие, както и фактът, че обектът на изследването е публикуван текст, предполага различно разглеждане от това в практическата психоанализа и следователно понятията и определенията, заимствани от нея, ще бъдат употребявани косвено.

Метафората „корен“ се появява нееднократно в трудовете на Карл Густав Юнг. Още в увода на „Символи на трансформацията“ от 1911 г. тя е спомената повече от пет пъти (Юнг 1993с: VII – XXIV). Според него именно вглеждането в корените на собствената психика би могло да доведе до разгадаване на някои ключови общочовешки въпроси. В китайския език думата 根 има значението на „корен“ както в ботанически, така и в по-генерален смисъл, но сред останалите ѝ употреби са смислите на „основа“, „база“, „основание“. Участва в състава на двусричната дума 根据 – „според“. Приликите със западните употреби на словоформата са немалко, но е интересно да се обърне внимание на последния от посочените случаи. Корените в китайското мислене остават не само това, което

дава основата, но и нещото „според“ което се пораждаат последствията. В предлога 根据 (genjū) е заложена идеята за съгласуваност. За подобен тип успоредност между корените на дадена общност и психичната активност на индивида говори и Юнг. В „Символи на трансформацията“ той разграничава два типа мислене – насочено и ненасочено, като към втория случай спадат архаичните форми, детските преживявания като повторение на началата на съществуването, сънищата. Постоянното завръщане към миналото се оказва неосъзнат инстинкт. Юнг прави „един паралел между митологичното мислене на древния човек и мисленето при децата, при диваците и по време на сън“ (Юнг 1993с: 30). Тази теория не съвпада с напълно осъзнатите основания на търсенето на корените в китайската литература. Възможно е, разбира се, да има и непроницаеми пластове на подобни неосъзнати подбуди, но в случая с манифестния текст „Корените на литературата“ заявяването на потребността от завръщане към миналото, в това число и митологията, се оказва напълно „насочено“ (според терминологията на Юнг), линейно и целеположено. В същото време този случай не отхвърля възможността за тълкуване според Юнг, а тъкмо обратното. Съзнателното завръщане към корените просто е една степен надграждане над тази първооснова, разгледана в „Символи на трансформацията“. Именно защото митологичното, древното е вплетено дълбоко в народната колективна психика, то се явява отправна точка за авторите от 80-те. Ако завръщането им към тези теми не е продиктувано от несъзнателен мотив, а напротив – от рационално решение, то посоката, в която са се насочили, е именно тази на света на колективното архаично ненасочено мислене. От казаното до тук следва, че с настоящия понятиен инструментариум не би било продуктивно да се прави опит върху психичните нагласи на самите автори, а по-скоро да се приведат примери за основателността на техните търсения. Едно ниво на идентификацията с миналото неизменно би било ситуирано в парадигмата между самите творци и желанието им за завръщане към корените. Това намерение само по себе си, заявено като напълно осъзнато, трудно би могло да се причисли към случаите на идентификация като несъзнателно отъждествяване. Затова отклоняването в такава посока ще бъде избегнато в полза на отношенията между корените и настоящето на Китай в един по-общ план. Следователно, тезата на настоящата работа е: китайските автори коренотърсачи проследяват основанията на съвременното развитие на обществото в неразказаните, но предопределящи митологични, архетипни и лингвистични особености на първоосновите в конкретните географски ширини. Отъждествяването с миналото е несъзнателна характеристика на човека в различните епохи. Търсенията на творците в тази посока са рационално предопределени с ясното съзнание за възможностите, които дава това отъждествяване.

Един от принципите на новата китайска литература е обръщането на погледа към западните образци. Осъзнавайки непродуктивността на подобна тенденция по отношение на изявяването на собственото в изкуството, коренотърсаческата литература се опитва да се отърси от нея. Колективното несъзнавано според Юнг е общо за различните хора, раси, етноси, народи, както „човешкото

тяло има обща анатомия, така и психиката притежава общ субстрат, независимо от всички различия в културата“ (Юнг 2013: 36). В същото време обаче той прави ясна дистинкция между западния и източния модел мислене. Макар и в основата и на двата светогледа да са залегнали едни и същи архетипи, според него това по никакъв начин не прави подходите им за разбиране и преживяване на света сходни. В коментара си към „Тайната на златното цвете“ той недвусмислено отправя предупреждение към западния човек за опасностите, които крие поемането по един неприсъщ за европейца път, какъвто е източният. Подобни действия биха били просто една имитация, при която западният човек „напуска единствената сигурна почва на западния дух и се губи в мъгла от думи и понятия, които никога не биха се родили в мозъка“ му (Юнг 2013: 30). Разсъжденията по тази тема могат да се приложат и в обратна посока: по отношение на източния човек към западните методи. Диференциацията на типовете мислене, която Юнг прави в „Тайната на златното цвете“ е главно по линия на приоритизирането на интелектуалното за сметка на интуитивното в западната култура, в известен смисъл на съзнанието пред несъзнаваното. Обратно, в китайския светоглед противоположните състояния съществуват едновременно. Именно към тази характерна черта се завръщат някои от авторите коренотърсачи. Те откриват в старите разбирания тази синхроничност на полярностите, която е дълбоко вплетена в източната мисъл.

Манифестът „Корените на литературата“

Текстът на Хан Шаогун „Корените на литературата“² представя основните опорни точки на направлението. Той за първи път теоретизира практики, които вече са се появили в литературата. Пример за такъв тип писане, който дава в текста си, са разказите на Дзя Пин Уа. Собствените му художествени творби са едни от най-ярките образци на коренотърсаческата художествена проза.

Основното твърдение в манифеста е, че „литературата има „корени“, „корените“ трябва да са дълбоко засадени в почвата на народната традиционна култура, когато корените неса дълбоки, листата трудно могат да бъдат изобилни.“ (韩少功 2003) В началото на текста е поставен въпросът за изгубената култура на династия Чу. Все пак, следи от нея са запазени най-вече в някои характерни словоупотреби и топоними. Макар на пръв поглед нищо от древността да не е непосредствено достъпно, сред някои малцинства тази култура все още е жива.

Хан Шаогун заявява, че „елементарното копиране на западната култура, може само да доведе до заразно обезкървяване на културата“ (韩少功 2003). Оттласкването от неприсъщото за китайския мироглед възприятие на света е видяно като възможност за съхраняване не само на традицията, но и като даване на посока за развитие в бъдеще.

² Han Shaogong 韩少功, „Wenxue de gen“ 文学的根(Корените на литературата), публикуван за първи път в Zuoqia 作家 (Писател), № 4 (1985): 2–5. Работен превод от китайски език – мой.

Навлизането на западната култура в Китай изглежда изключително еклектично. Погледът, отправен отвъд океана, поглъща едновременно комерсиални филми и класика. Това разстройване на сетивата води до собствени неособено високи постижения в културно отношение. Факт, който Хан Шаогун отбелязва с радост обаче е, че в същото време „писателите започват да проявяват проникателност, отново се вглеждат в земята под краката си, поглеждат назад към вчерашния ден на народа, имайки нова литературна съзнателност“ (韩少功 2003).

Хан Шаогун разглежда „пластовете на културата“ според теорията на Иполит Тен от „Идеалът в изкуството“ и се съгласява, че характеристиките, които съставляват най-дълбокото ниво, „могат да траят цял исторически период.“ (Taine 1874: 45). Те са силно предопределени от миналото на конкретния народ. Именно тези предпоставки търси коренотърсачеството. „Селото е миналото на града, то е музей на народната история“, казва Хан Шаогун. Именно там са запазени спомените за отминалото време. Те са дълбоко въплътени в целия бит и порядък на хората. За разлика от тях, градовете имат кратка история, която лесно може да бъде подменяна. Това обаче не означава, че и там няма как да бъдат открити следи. Те просто се оказват по-трудно видими. Авторы като Уан Ан-и и Чън Дзиенгун успяват да се справят с това предизвикателство, надмогвайки повърхностната култура, която съставлява най-видимия пласт.

Освен разграничението село – град, Хан Шаогун обръща внимание на едно друго противопоставяне, което се оказва по-значимо – това между утвърдената култура и неофициалните истории. По думите му „Местни жаргони, неофициални истории, легенди, вицове, народни песни, истории за богове и духове, нрави и обичаи, сексуални методи и така нататък, голяма част от тях рядко се виждат в класиките и не стават официални, онагледяват естествения облик на живота.“ (韩少功 2003) Именно те обаче, като един по-дълбок слой на културата, поддържат горните ѝ пластове.

Причините за възникването на направлението авторът определя по следния начин: „Това в общи линии не е породено от настроение на евтина носталгия и регионализъм, не е заради повърхностно влечение към игрословни каламбури, а е едно ново познаване на етносите, един вид пробуждане за потенциалния исторически фактор в естетическото усещане и конкретно въплъщение на преследване и овладяване на чувството за необятност и вечност на човешкия свят.“ (韩少功 2003) Този извод се доближава до теорията на Юнг за източния тип познание.

Двойственото отношение към Запада

Коренотърсачеството не е затваряне за чуждата култура. Тъкмо обратно, именно едно такова бягство би било още по-пагубно от забравянето на собственото минало. „Корените на литературата“ приема влиянията на западния свят като един от факторите, които помагат за вглеждане в собствената история. Отказът тук не е от приемането на чуждото, а от опита за неговото преповтаряне.

Западът има сложна роля във формирането на коренотърсачеството. На първо място именно отвъдокеанската литература е това, от което китайските автори се оттласкват. В някаква степен необходимостта от извеждането на преден план на нов, автентичен субект се ражда във взаимодействието с чуждото. В този процес може да бъде търсен противоположен принцип на отъждествяването, което беше анализирано дотук, а именно негативната идентификация като оттласкване, през което бива конструирана представата за собствената литература. По този начин първоосновата на литературното течение е апофатично определена. Всичко, което тя не е – подражателна, западна, политическа и т.н. – е част от ключовите характеристики за нейното пораждање. В този смисъл дистанцирането от чуждото се оказва определящ фактор – това е един вид „идентификация чрез“ Запада като оразличаване, благодарение на който се формира собствено литературното. Коренотърсачеството не представлява поставяне на бариера към различното, а възможност за диалогизиране с него, като се извежда на преден план един нов различен спрямо Запада субект. Този процес може да бъде разгледан като сходен с индивидуацията³. С това определение Юнг дефинира отделянето на индивида от социума и формирането на неговите личностни характеристики извън и понякога в противовес на колективните. Ако пренесем идеята за този процес в разглеждането на коренотърсаческата спрямо световната литература, то може да бъдат открити множество припокривания. Според Юнг индивидуацията е „естествена необходимост“ (Юнг 1993b: 97), която първоначално е дадена чисто физически (в случая на настоящата аналогия – географски), а впоследствие и психологически (съответно – литературно). Както китайското коренотърсачество се явява противоположно на западната литература, така и при формирането на личността „индивидуацията се намира винаги в повече или по-малко изразена опозиция спрямо колективната норма и изработване на особената, не обаче специално *търсена* индивидуалност, а тази, която има *a priori* основания в психиката“ (Юнг 1993b: 98). Именно такъв тип априорни основания търси и китайското коренотърсачество. Разграничаването от Запада в никой момент не е самоцелно. То се стреми да открие това, което е скрито дълбоко в пластове на китайското народно съзнание, а не да „търси индивидуалност“ по изкуствени пътища. Затова говоренето за „изобретяване на нов субект“ (Cai 2004: 29) в литературата е в известна степен двусмислено. То едновременно е продуциране на нещо различно на фона на съществуващата литература, но в същото време е и преоткриване, а не създаване.

³ „...процесът на формиране и специализиране на индивидуалната природа, в частност това е развитието на психологическия индивид като едно диференцирано същество извън общата колективна психология. Следователно индивидуацията е процес на диференциация, имаща за цел развитието на индивидуалната личност. (Юнг 1993b: 97)

Описвайки индивидуацията, Юнг използва метафората за почвата, която присъства и в текста на Хан Шаогун (както вече беше посочено) но в различен смисъл: „За да може едно растение да постигне своето специфично развитие, то преди всичко трябва да притежава способност да расте в почвата, в която е посадено“ (Юнг 1993b: 98). В този случай Юнг изтъква нуждата от адаптивност въпреки индивидуацията в колективно-то. Според него частното и общото са в постоянно взаимодействие и ако индивидуацията стигне до своята абсолютна степен, тя ще се превърне в краен индивидуализъм, което не би позволило адекватното функциониране на личността в обществото. В този смисъл твърдението, че коренотърсачеството е дистанциране от чуждото, но без отричането му, намира още едно потвърждение като реализация на един естествен процес, който не е доведен до крайно състояние. Ако Юнг използва метафората за почвата по отношение на ролята на индивида спрямо обществото, то при Хан Шаогун тя присъства в смисъла на търсене на собствената първооснова („корените“ трябва да са дълбоко засадени в почвата на народната традиционна култура (韩少功 2003)). Във втория случай именно в „почвата“ на собственото априорно основание за автентичността бива търсен „азът на народа“.

Още една перспектива, през която може да бъде погледнат въпросът за двойственото отношение на коренотърсачеството към Запада, е тази за влиянията по отношение на самото му възникване. Както вече беше посочено, примери като латиноамериканския магически реализъм и други подобни феномени вече са известни на световната сцена. Самият Хан Шаогун акцентира на тези примери, утвърждавайки основанията на собствените си идеи чрез вече доказани подобни примери: „Липсват материали, с които да опишем сложната връзка между изтъкнатите писатели и традиционната им народна култура. Но най-малкото, можем да посочим, че те имат силен пулс, който ги поддържа. Ами няма ли връзка например между американския „черен хумор“, американската хумористична традиция, „каубойските“ увлечения и Чарли Чаплин, Марк Твен, О. Хенри и др.? А няма ли връзка латиноамериканският „магически реализъм“ с латиноамериканската странна и пъстроцветна митология, алегии, легенди, суеверия за гадание и други културни феномени?“ (韩少功 2003) Сред останалите примери, които посочва, са съвременни нобелови лауреати от Япония и Гърция (Ясунари Кавабата и Одисеас Елитис), както дори Сартр и Камю. При всички тях Хан Шаогун открива връзка с корените и традицията и именно в нея вижда причината за достигането до толкова високи постижения.

В някаква степен сравняването с чуждестранни авторитети може да бъде видяно като несъгласуваност с принципите на коренотърсачеството. При по-детайлно вглеждане обаче става ясно, че никой от авторите от това направление не претендира, че е изобретил нов подход към литературата. Напротив, именно при позоваване на предходни постижения възможности-

те, които предоставя този метод, биват открити. Уникалното и различното се откриват на друго ниво. Те са закодирани във вглеждането в самата култура, изворите, от които авторите черпят.

Библиография

- Юнг 1993а:** Юнг, К. Г. Връзките между Аза и несъзнаваното. – В: *Избрано, книга втора*. Плевен: Евразия-Абагар, 1993.
- Юнг 1993б:** Юнг, К. Г. Психологически типове. – В: *Избрано, книга втора*. Плевен: Евразия-Абагар, 1993.
- Юнг 1993с:** Юнг, К. Г. Символи на трансформацията. – В: *Избрано, книга първа*. Плевен: Евразия-Абагар, 1993.
- Юнг 2013:** Юнг, К. Г. *Тайната на златното цвете*. Плевен: Лере Артис, 2013.
- Cai 2004:** Cai, R. *The Subject in Crisis in Contemporary Chinese Literature*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2004.
- Taine 1874:** Taine, H. *The Ideal in Art*. New York: Henry Holt and Company, 1874.
- 韩少功 2003:** 韩少功. 文学的根. 7 April, 2003. Xinhuanet. Accessed on 17 April, 2017. < http://news.xinhuanet.com/book/2003-04/07/content_819664.htm#>.

